

SZWECJA

Tomasz Sniegon, *Den försvunna historien: förintelsen i tjeckisk och slovakisk historiekultur* [Zaginiona historia. Zagłada w czeskim i słowackim przekazie historycznym], Lunds Universitet, Lund 2008

Głównym tematem tej publikacji jest miejsce historii Zagłady w pamięci zbiorowej społeczeństwa Czechosłowacji, a następnie Czech i Słowacji, w latach 1989–2004. Część teoretyczna pracy odnosi się głównie do teorii świadomości i kultury historycznej. Na początku części empirycznej znalazło się studium czterech przypadków, które obrazują trudności w procesie włączania Zagłady do debaty publicznej w czasie transformacji Czech i Słowacji. Następnie autor przechodzi do dyskusji, którą wywołał w Czechach film *Lista Schindlera*, który w całej Europie stał się inspiracją do debaty o „amerykanizacji” Zagłady. (Schindler w okresie międzywojennym był obywatelem Czechosłowacji). Sniegon omawia też *Porajmos* czeskich Romów. W ostatnim rozdziale autor analizuje sposób prezentacji historii zagłady Żydów słowackich w najważniejszym w tym kraju Muzeum II Wojny Światowej, które znajduje się w Bańskiej Bystrzycy.

Zdaniem autora trauma Holokaustu nie stała się częścią kultury historycznej – ani czeskiej, ani słowackiej. W przypadku Czech Zagłada przedstawiana jest jako wydarzenie, które w ogóle nie dotyczy Czechów. Pamięć o tym ludobójstwie jest przesłonięta opowieścią o cierpieniach Czechów w czasie okupacji. Natomiast świadomość historyczna społeczeństwa Słowacji lat dziewięćdziesiątych została zdominowana przez narrację narodową, o wojennym bohaterstwie Słowaków. Autor twierdzi także, że żadna z publicznych dyskusji dotyczących Zagłady, które przetoczyły się przez Europę lat dziewięćdziesiątych i później, nie stała się istotnym tematem ani w Czechach, ani na Słowacji. Świadomość historyczna obydwu narodów nie ulega wpływom powszechnej europeizacji tematu Zagłady, nawet mimo nacisków z strony Unii Europejskiej.

Karin Kvist Geverts, *Ett främmande element i nationen: svensk flyktingpolitik och de judiska flyktingarna 1938–1944* [Obcy element w narodzie. Szwedzka polityka wobec uchodźców i żydowscy uchodźcy 1938–1944], Uppsala Universitet, Uppsala 2008

W okresie powojennym szwedzka polityka imigracyjna wobec uchodźców wojennych uważana była za wyjątkowo przyjazną i modelowo humanitarną, a jej bohaterami były tak znane postaci jak Raoul Wallenberg i Folke Bernadotte. Jak więc dzisiaj rysuje się ten obraz, gdy na jaw wydobywa się fakty świadczące o tym, że szwedzkie władze rozróżniały uchodźców żydowskich i nieżydowskich, a w szwedzkim opisie demograficznym dotyczącym cudzoziemców powszechnie stosowano pojęcie rasy?

Podstawę dla rozważań autorki stanowią szeroko zakrojone, bardzo szczegółowe badania.

DANIA

Vidnesbyrd: danske fortællinger fra tyske koncentrationslejre [Świadectwo. Duńskie historie z niemieckich obozów koncentracyjnych], Århus Universitetsforlag, Århus 2008

Mads Greve, Man ikke engang græde, danske jøder i Theresienstadt [Nawet nie można płakać. Duńscy Żydzi w Theresienstadt], Ajour, Århus 2008

„Świadectwo” jest zbiorem relacji duńskich więźniów obozów koncentracyjnych – zarówno Żydów, jak i członków ruchu oporu.

Druga pozycja dotyczy Żydów deportowanych z Danii. Historia ocalenia duńskich Żydów jest stosunkowo dobrze znana i bogato opisana. Dzięki akcji duńskiego ruchu oporu uratowano 8 tys. osób – Żydów oraz nieżydowskich członków ich rodzin. Mniej znany jest fakt, że około 500 Żydów z Danii zostało deportowanych do getta w Theresienstadt, a rząd duński wielokrotnie podejmował starania, by poprawić ich warunki bytowe w getcie. 51 osobom udało się powrócić z Theresienstadt do Danii. Autor Mads Greve portretuje ocalałych oraz ich potomków poprzez ich opowieści i fotografie.

Tadeusz Borowski, Hos os i Auschwitz [U nas w Auschwitzu], przeł. Judyta Preis i Jørgen Herman Monrad, Vandkunsten, Copenhagen 2009

Opowiadania Tadeusza Borowskiego nareszcie doczekały się duńskiego przekładu. Jest to ich pierwsze wydanie w Danii.

NORWEGIA

Frode Sæland, Herman Beckers krig: historien om familien Becker og jødene i Rogaland under andre verdenskrig. [Wojna Hermana Beckera. O rodzinie Beckerów i innych Żydach w regionie Rogaland podczas II wojny światowej], Aschehoug, Oslo 2009

Per Kristian Sebak, „...vi blir neppe nogensinne mange her”: jøder i Bergen, 1851–1945 [„...nas tu pewnie nigdy nie będzie wielu”. Żydzi w Bergen, 1851–1945], Vigmostad & Bjørke, Bergen 2008

Na fali zainteresowania historią lokalną również losy Żydów w wielu miastach i regionach Norwegii stają się popularnym tematem opracowań. Dwie ostatnio wydane książki przedstawiają dzieje norweskich Żydów w zachodniej części kraju. Obie są oparte na gruntownej analizie dokumentacji historycznej. W aspekcie biograficznym stanowią niezwykle interesujący materiał na temat mało znanej historii Żydów w Norwegii. Szczególnie ciekawa jest publikacja poświęcona dziejom Żydów w Bergen, prezentuje bowiem nowe fakty, zdjęcia i inne materiały dokumentujące historię Żydów od początku ich obecności w tym kosmopolitycznym mieście.

Norwegia aż do 1851 r., np. jeszcze w konstytucji z 1814 r., nie zezwalała Żydom na osiedlanie się w tym kraju. Per Kristian Sebak poświęca wiele miejsca długiej historii starań o zniesienie tego „paragrafu żydowskiego”. Z największą uwagą podchodzi jednak do historii Zagłady, szczegółowo dokumentując przygotowania do niej, analizując możliwości ucieczki i losy emigrantów. Interesuje go też traumatyczne doświadczenie powrotów i dzisiejsza sytuacja niewielkiej grupy Żydów mieszkającej w Bergen.

Historia rodziny Beckerów jest fascynująca i tragiczna, szczególnie w okresie Zagłady. Herman Becker walczył w norweskich oddziałach wojsk brytyjskich i zginął jako lotnik nad Kopenhagą. Reszta rodziny zginęła w Auschwitz.

Frank Rossavik, *Det niende barnet [Dziewiąte dziecko], Spartacus, Oslo 2009*

Biografia Żyda pochodzenia słowackiego, Edgara Brichty, który przyjechał do Norwegii w ramach akcji „Nansen hjelpen” – pomocy dla żydowskich dzieci w 1939 r. Ta grupa kilkanaścioro dzieci, po okresie pobytu w domach dziecka i u rodzin norweskich, została w 1942 r., tuż przed masowymi aresztowaniami Żydów w całym kraju, ewakuowana do Szwecji. Jedynie Edgar Brichta, dzisiaj lekarz w Kalifornii, pozostał w Norwegii, adoptowany przez nazistowskiego starostę gminy. Biografia ta, napisana przez redaktora opiniotwórczego tygodnika „Morgenbladet”, pokazała Norwegom jeszcze jedną, prawie nieznaną część ich okupacyjnej historii.

Centrum Studiów nad Holocaustem w Oslo od kilku lat w serii Hefter [Zeszyty] publikuje prace na tematy związane z Zagładą w Norwegii i Europie. Niektóre dotychczas wydane zeszyty naukowe dotyczą antysemityzmu, historii Żydów w Polsce i pokrewnych tematów. Seria ma duże ambicje, a plany obejmują również inne zakresy tematyczne, takie jak kwestia ludobójstwa czy problemy mniejszości religijnych.

Bjarte Bruland, *Det norske Holocaust: forsøket på å tilintetgjøre de norske jødene [Norweski Holocaust. Próba likwidacji Żydów norweskich], Oslo 2008*

Irene Levin, *Flukten: jødenes flukt til Sverige under andre verdenskrig [Ucieczka. Emigracja Żydów do Szwecji podczas drugiej wojny światowej], Oslo 2007*

Einhart Lorenz, Lynn Feinberg, *Jødisk motstand og andre reaksjoner på Holocaust [Opór żydowski i inne reakcje na Zagładę], Oslo 2007*

Wszystkie trzy publikacje to krótkie, kompetentne opracowania popularyzatorskie oparte na badaniach naukowych ich autorów. Grupą docelową są uczniowie szkół średnich, studenci i zainteresowani tą tematyką.

Ruth Maiers dagbok: en jødisk flyktning i Norge [Dziennik Ruth Maier. Żydowska uciekinierka w Norwegii], red. Jan Erik Vold, Gyldendal, Oslo 2007

Dzienniki uciekinierki z Austrii, młodej, utalentowanej Żydówki, stały się w Norwegii niemal sensacją. W ciągu dwóch lat od norweskiego wydania ukazały się po

angielsku, niemiecku, po francusku i w językach skandynawskich. Swoje zapiski autorka prowadziła regularnie od 1933 r.

Ruth Maier pochodziła z mieszczańskiej rodziny wiedeńskiej. W dzienniku opisuje między innymi decyzję o wyjeździe z Austrii wskutek napiętej sytuacji politycznej i postępujących prześladowań. Ruth znalazła się w Norwegii w 1939 r. dzięki kontaktom ojca, reszta jej rodziny wyjechała do Wielkiej Brytanii. Lojalnie poddawała się dyskryminującym zarządzeniom lokalnych władz i ostatecznie w listopadzie 1942 została deportowana z transportem pięciuset norweskich Żydów do Auschwitz. Zmarła w obozie 1 grudnia tego samego roku.

Ruth Maier interesowała się sztuką, malowała, podróżowała i opisywała społeczeństwo, w którym żyła. Przyjaźniła się z dobrze dzisiaj znaną w Norwegii poetką Gunvor Hofmo, która przechowała jej zapiski. Ta utalentowana artystycznie i literacko dziewiętnastoletnia dziewczyna notowała w listach i diariuszu swoje przeżycia i refleksje. Dzisiaj stanowią dokumentację przeżyć tej młodej, niezwykle mądrej i uzdolnionej kobiety porwanej przez wir historycznych wydarzeń.

Ten wspaniały, wyróżniający się dokument czasu Zagłady został opracowany przez poetę Jana Erika Volda, który też doprowadził do ich wydania.

Opracowała *Ewa Mork*